

**STUDIUL MATERIALULUI FAUNISTIC (MOLUȘTE, PEȘTI,
ȚESTOASE ȘI PĂSĂRI) PRELEVAT DIN NIVELUL
HAMANGIA III DE LA CHEIA (JUD. CONSTANȚA)**

Valentin RADU

Prezentul studiu continuă cercetările privind fauna descoperită în nivelul cultural Hamangia III de la Cheia (BĂLAȘESCU *et* RADU 2003). Materialul analizat provine din structuri arheologice ce au avut legătură cu locuințele L1 și L2. Au fost studiate un număr de 1867 resturi faunistice (Tabel 1) ce au aparținut taxonilor Mollusca (moluște), Pisces (pești), Chelonia (țestoase) și Aves (păsări). Dintre acestea cele de pești sunt cele mai numeroase (circa 60%), urmate de cele de păsări (26%).

Taxon	L1		L2		Total L1+L2	
	NR	NR%	NR	NR%	NR	NR%
Mollusca	91	7,83	44	6,24	135	7,23
Pisces	793	68,24	324	46	1117	59,83
Chelonia	63	5,42	63	8,94	126	6,75
Aves	215	18,50	274	38,9	489	26,19
Total	1162	100	705	100	1867	100

**Tabel 1. Numărul de resturi ale taxonilor identificați
în locuințele L1 și L2**

Moluștele. Dintre moluște, scoicile sunt cel mai bine reprezentate (Planșa.1, a-c). Astfel, genul *Unio* (scoica de râu) este prezent cu speciile *Unio tumidus* și *U. pictorum*. Scoica de lac *Anodonta cygnaea* este mai rară, valvele acesteia fiind prezente doar în locuința L1 cu 6 resturi. La fel și scoica marină *Cardium* sp., care a fost identificată în locuința L2. Valvele de *Cardium* sunt în cele mai multe cazuri

fragmentare, dar cu toate acestea se mai observă perforația de la nivelul umbonelului, indicându-ne utilizarea ei pentru realizarea de podoabe. Dintre valvele de *Unio*, 10 prezintă urme de șlefuire pe marginea inferioară (a mantalei), de la o anumită utilizare a acestora.

Peștii. Au fost identificate 1117 resturi de pește și determinați doar 9 taxoni (Plansa 1, d-i): sturioni, păstrugă (*Acipenser stellatus*), știucă (*Esox lucius*), plătică (*Abramis brama*), crap (*Cyprinus carpio*), babușcă (*Rutilus sp.*), Cyprinidae, somn (*Silurus glanis*) și șalău (*Sander lucioperca*).

Cele mai importante ca număr de resturi sunt Cyprinidele (75%), urmate de Percide (17%). În cadrul Cyprinidelor, în locuința L1 se observă dominanța crapului (40%) și a babuștii (16%) ca număr de resturi, în timp ce în locuința L2 crapul (32%) este secundat de plătică (8.33%), babușca fiind slab reprezentată (1,67%). Sturionii prezintă o bună frecvență în locuința L1 (9,36%); în locuința L2 este reprezentat doar de un rest (0,83%).

Reconstituirea dimensiunilor¹.

Sturionii sunt de talii mici și medii.

Știuca (*Esox lucius*) este reprezentată doar de un singur individ de talie medie Lt (lungime totală) = 659 mm (2143 g).

Plătica (*Abramis brama*) prezintă doi indivizi de talie medie de 254 mm (183 g) și 417 mm (909 g) și unul de talie mare 555 mm (2336 g).

Crapul (*Cyprinus carpio*) este certificat prin douăzeci de indivizi (Fig. 1) cu Lt cuprinsă între 296 și 820 mm (0,37-7,5 kg). Dintre aceștia 14 (70%) au avut talii cuprinse între 500 și 800 mm (1,7-7 kg).

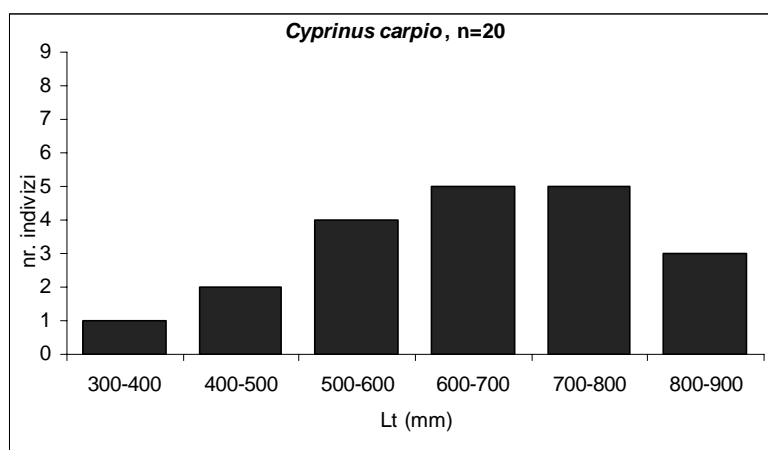

Fig. 1. Repartiția indivizilor de crap (*Cyprinus carpio*) pe clase de dimensiuni.

Babușca (*Rutilus spp.*) este prezentă cu trei indivizi de talii cuprinse între 290-330 mm (351-540 g) și trei între 400-650 mm (2-4 kg). Este probabil ca indivizii de talie mare să aparțină speciei *Rutilus frisii*. *R. frisii* este o specie marină care doar pentru reproducere (martie, aprilie) intră în fluvii și râurile mari. În Dunăre

¹ Datele utilizate pentru reconstituirea dimensiunilor au fost preluate din BRINKHUIZEN 1989 și RADU (inedit).

nu sunt consemnări că această specie ar migra (BĂNĂRESCU 1964, 312).

Somnul (*Silurus glanis*). În cazul somnului s-au reconstituit dimensiunile pentru 3 indivizi, unul de talie mică de 914 mm (5 kg) și doi de talie foarte mare 1800 mm (40 kg).

Șalăul (*Sander lucioperca*) este atestat cu douăzeci de indivizi (Fig. 2) de talii medii și mari cuprinse între 614-835 mm (2-5,4 kg). Dintre aceștia 15 (75%) aveau talii cuprinse între 600-800 mm (2-5 kg).

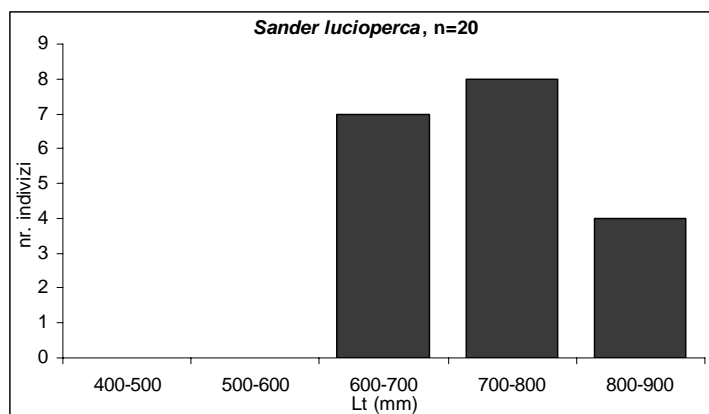

Fig. 2. Repartiția indivizilor de șalău (*Sander lucioperca*) pe clase de dimensiuni.

În total cei 52 indivizi prezentau o masă aproximativă de 250 kg, cu o medie de 4,5 kg pe individ. Mediile pe individ în cadrul fiecărei specii depășesc 1 kg, excepție făcând doar plătica și babușca.

Țestoasele. Resturile a două specii comune în împrejurimile așezării de la Cheia au fost identificate: țestoasa de stepă (*Testudo graeca*) cu 98,5% din resturi în locuința L1 și 100% în locuința L2 și cea de apă (*Emys orbicularis*) cu doar 1 rest (1,5%) în locuința L1. Este de remarcat că dintre resturile de carapace circa 90% aparțin jumătății anterioare. De altfel, în câteva situații am reușit să reconstituim fragmente din plăcile pleurale care prezentau urme de șlefuire (Planșa 2, a-c). Din elementele constitutive ale carapacei, doar plăcile neurale și cele pleurale în conexiune cu placa nucală sunt prezente. La nivelul nucalei se observă că suprafața de inserție cu plăcile periferale este, de asemenea, șlefuită (Planșa 2, a și c). Ansamblul format din cele trei tipuri de plăci a făcut parte dintr-un obiect realizat de locuitorii așezării, urme foarte fine de utilizare surprinzându-se pe partea internă a acestora (Planșa 2, c stânga). Menționăm că forma acestui obiect (?) a fost realizată utilizându-se suturile naturale ale carapacei osoase.

La nivelul plastronului au fost observate spărturi cauzate de forța cu care s-a acționat în vederea detașării lui de carapace, cel mai probabil imediat după moartea animalului, pentru recuperarea părților moi în vederea consumului acestora.

Păsările. În cadrul eșantioanelor studiate, păsările sunt pe locul doi ca număr de resturi osoase. Din punct de vedere anatomic sunt prezente oase de la nivelul întregului schelet, craniul fiind însă mai puțin reprezentat, fapt datorat în special fragilității oaselor de la acest nivel. În unitatea stratigrafică US 3070, sub

locuința L1, specia care atinge 85% din totalul numărului de resturi determinate este cormoranul *Phalacrocorax* sp. (Planșa 2, d-e). În acest US au fost identificați un număr de șapte indivizi; după gradul de osificare se observă că majoritatea au fost tineri.

Comentarii și concluzii

Speciile identificate în acest studiu se încadrează în spectrul faunistic al regiunii Dobrogea. O parte din taxoni credem că au fost capturați/culeși în imediata vecinătate a sitului așa cum e cazul moluștelor din genurile *Unio* și *Anodonta*, peștilor, țestoaselor sau chiar a cormoranilor. Observăm, însă, și prezența unor taxoni de origine marină precum a valvelor de *Cardium* sau a sturionilor și babuștii de mare (*Rutilus frisii*) care pot proveni din schimburi cu populațiile stabilite în zona litorală. Analiza dimensiunilor peștilor ne arată că, în general, indivizii prezenți sunt de talii mari și foarte mari. În acest stadiu al analizei, lipsa indivizilor de talie mică ne confirmă faptul că avem de a face cu o selecție dimensională, cel mai probabil realizată prin schimb de produse. Analizând resturile de pești, am realizat o comparație cu nivelul Gumelnița de la Năvodari (Radu, 2001) iar rezultatele au fost surprinzător de asemănătoare (fig. 3). Totuși, se observă și unele diferențe: percidele par să fi fost mult mai importante la Năvodari, fapt explicabil dacă avem în vedere că lacul Tașaul este mult mai propice dezvoltării percidelor, iar accesul locuitorilor de aici la sursele piscicole era mult mai facil decât al celor de la Cheia. Prezența doradei (*Sparus aurata*) la Năvodari ne arată că lacul Tașaul sau cel puțin o parte din el avea legături cu Marea Neagră, situație întâlnită și în cultura Hamangia la Techirghiol (BĂLĂȘESCU *et* RADU, 2004). Până în prezent, dorada nu a fost descoperită în așezarea de la Cheia. Prezența speciilor lagunare precum *R. frisii*, sturionilor sau a doradei ne confirmă faptul că lacul Tașaul avea încă o legătură activă cu Marea Neagră în perioada cât comunitățile Hamangia de la Cheia și Gumelnița de la Năvodari au trăit în această regiune.

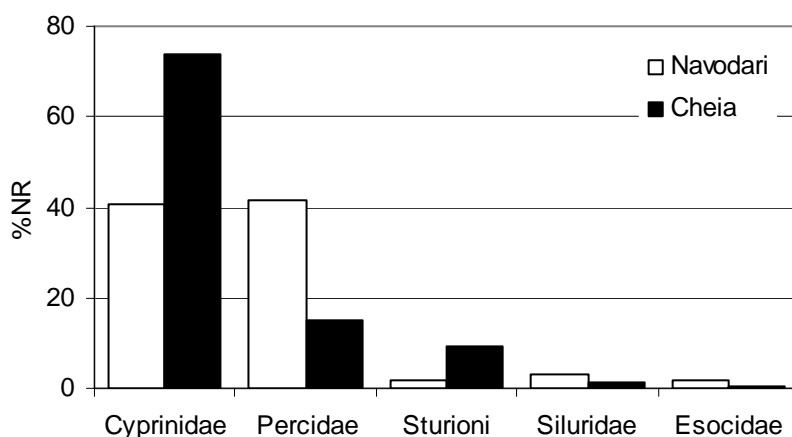

Fig 3. Comparație între frecvența resturilor de pești analizate în siturile de la Cheia (Hamangia) și Năvodari (Gumelnița).

Importanța alimentară a acestor taxoni este greu de cuantificat. Notăm aici interesul pentru pești și, probabil, pentru scoici și țestoasa de stepă. Nu știm deocamdată dacă cormoranii erau consumați, dar faptul că mare parte din indivizi sunt tineri având carnea mai fragedă și fiind ușor de capturat, pot fi argumente în sprijinul consumului acestei specii. Multe din resturile analizate prezintă urme de prelucrare. Este cazul valvelor de *Unio* care au fost utilizate pentru a șlefui alte materiale, partea inferioară a cochiliei fiind uzată. Astfel de valve de *Unio* sunt întâlnite frecvent în siturile neo-eneolitice de la Marea Mediterană până în estul Carpaților Orientali (BĂLĂȘESCU, RADU 2004, 226). Multe din resturile carapacei țestoasei de stepă prezintă modificări ceea ce demonstrează că aceasta a fost transformată întrun obiect a cărui utilizare ne scapă pentru moment. În concluzie, materiile dure animale nu erau aruncate, în totalitate, ca deșeuri, o mare parte fiind utilizate ca obiecte sau transformate în unelte, podoabe, etc.

Materialul studiat ne oferă, chiar și în acest stadiu preliminar al cercetărilor, informații care pot contura paleoeconomia animalieră a comunității de la Cheia. Exploatarea resurselor din vecinătatea sitului asigură, în perioada estivală, cantități suplimentare de proteină, provenite de la diverse animale precum moluște, pești, țestoase și cormorani. O altă sursă de hrană, în special pești, era procurată prin schimburi de produse cu populațiile din zona litorală. Aceste schimburi pot fi consecința unui seminomadism, o parte din crescătorii de animale (bovine și ovicaprine) având o mai mare mobilitate și contacte mult mai dese cu populațiile din regiunea litorală.

Toate aceste caracteristici ale locuirii Hamangia de la Cheia, observate prin prisma cercetărilor arheozoologice, sunt confirmate și completate de cercetările arheologice întreprinse în microregiunea Văii Casimcea.

BIBLIOGRAFIE

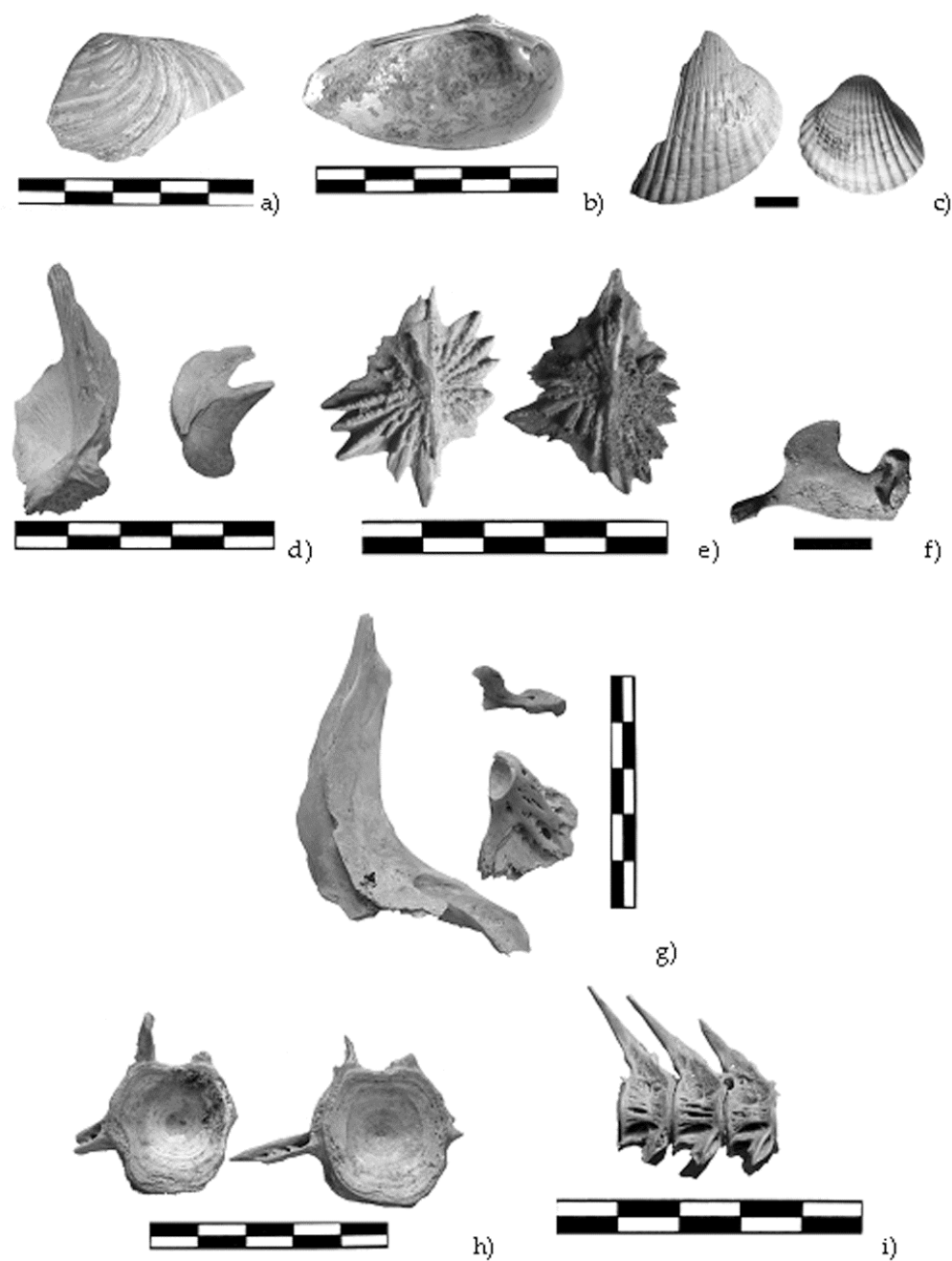
BĂLĂȘESCU, RADU 2003 – A. Bălășescu, V. Radu, *Studiul arheozoologic preliminar al materialului faunistic de la Cheia (jud. Constanța). Campania 2001*, Pontica 33-34 (2003), 25-30.

BĂLĂȘESCU, RADU 2004 – A. Bălășescu, V. Radu, *Omul și animalele. Strategii și resurse la comunitățile Hamangia și Boian*, Biblioteca Muzeului Național, Seria Cercetări Pluridisciplinare, 9, București, Târgoviște.

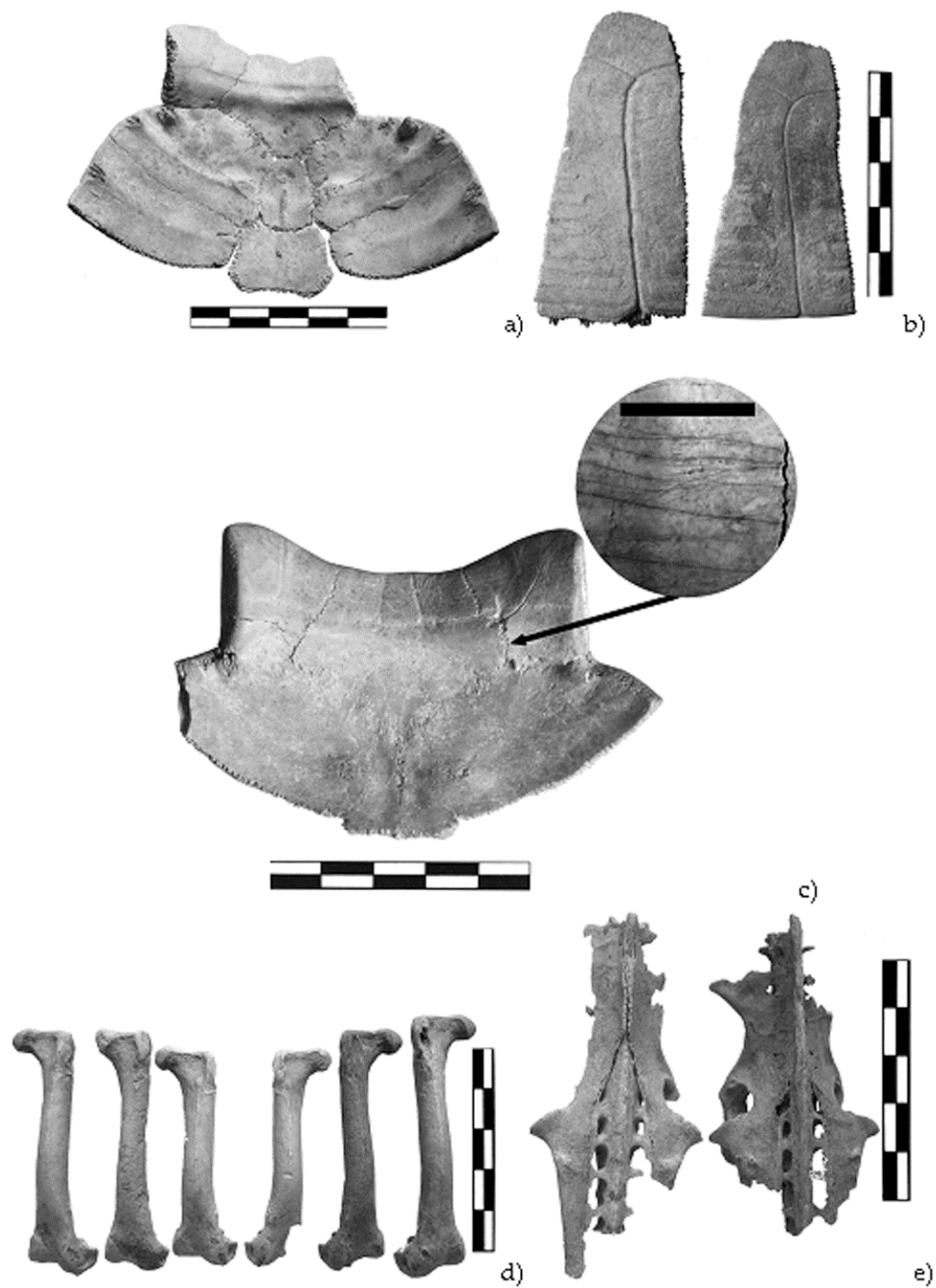
BĂNĂRESCU 1964 – P. Bănărescu, *Fauna Republicii Populare Romîne, Pisces - Osteichthyes (pești ganoizi și osoși)*, vol. 13, București, 1964.

BRINKHUIZEN 1989 – D. C. Brinkhuizen, *Ichthio-Archeologisch onderzoek: methoden en toepassing aan de hand van romeins vismaterial uit Velsen (Nederland)*. Ph. D., Rijksuniversiteit Groningen, 1989.

RADU 2001 – V. Radu, *Așezarea eneolitică de pe insula „La Ostrov”, Lacul Tașaul (Năvodari, jud. Constanța). Raport preliminar - Campaniile 1999-2000. Studiul materialului arheoihtologic*, Pontica 33-34 (2001), p. 65-170.

Plansa 1. a) *Anodonta* sp.; b) *Unio* sp.; c) *Cardium*; d-e) Plăci osoase de sturioni; f) maxilar de plătică (*Abramis brama*); g) Cleitrum, opercular și dentar de crap (*Cyprinus carpio*); h) Vertebre precaudale de somn (*Silurus glanis*); i) Vertebre precaudale de șalău (*Sander lucioperca*).

Plansa 2. a-c) Carapace de țestoasă de stepă (*Testudo graeca*); în foto b) stânga placă pleurală ce prezintă inferior marginea detașată natural și dreapta placa prelucrata; în foto c) stânga sus urme fine rezultate de la utilizarea carapacei; d) femur de cormoran (*Phalacrocorax* sp.); e) sinsacrum și pelvis de cormoran (*Phalacrocorax* sp.).

**THE STUDY OF THE FAUNISTIC MATERIAL (MOLLUSKS, FISH,
TURTOISES, BIRDS) TAKEN FROM III LEVEL OF HAMANGIA
FROM CHEIA (CONSTANȚA COUNTY).**

Abstract

The present study continues the research regarding the fauna discovered in the Hamangia III cultural level from Cheia (Constanța county).

The analysed material comes from archaeological structures that connected with the 2 dwellings discovered at Cheia: L1 and L2.

A number of 1867 faunistic remains belonging to the Mollusca (mollusks), Pisces (fish), Chelonia (turtles) and Aves (birds) taxonomy have been studied. Out of these remains the fish ones are most numerous (around 60% from NR) followed by those of birds (26%). The species identified in this study can be framed into the faunistic spectrum of the Dobrogea region.

The exploitation of the resources in the neighbourhood of the site by the inhabitants of the Cheia settlement guarantees supplementary sources of protein during the summer period coming from different animals such as fish, mollusks and cormorant. The analysis of the faunistic material emphasizes the exchange of products, especially of fish, with the seaside inhabitants around the Tașaul lake.